

Primljen 07. 07. 2006.

KRONIKA 11. MEĐUNARODNOGA SLAVISTIČKOGA SKUPA U OPATIJI

*Neda Pintarić**

Filozofski fakultet, Zagreb

22.–25. lipnja 2006. godine održan je u Opatiji 11. međunarodni slavistički skup pod pokroviteljstvom Hrvatskoga filološkog društva iz Rijeke, čiji je organizator dr. sc. Milan Nosić. Skup se tradicionalno sastoji od jezične i književne sekcije pa je tako bilo i ove godine, kada se okupilo preko 60 znanstvenika iz Hrvatske (iz Zagreba, Rijeke, Osijeka, Zadra, Pule, Slavonskoga Broda, Labina, Dubrovnika, Sesveta, Splita i Varaždina) i inozemstva (Češka, Slovačka, Norveška, Italija, Slovenija, Makedonija, Bugarska).

Prvo uvodničarsko predavanje održao je **Josip Bratulić** iz Zagreba koji je govorio o Bibliji u kulturi hrvatskoga naroda. Biblija je ušla u temelj svakoga jezika jer se prevodila kao tekst, a recepciju je imala u širokim masama jer se kao liturgijski tekst čitala na svakoj misi i još se kasnije komentirala u propovijedi. Zahvaljujući prevođenju Biblije stvoren je jezik, religiozna terminologija, razvilo se pravo, znanost i moralno učenje. Prvi prijevod Svetoga pisma u Hrvata bio je Katančićev iz 1831/2. godine, a drugi je 1861.–1868. u Beču prevodio s latinskoga Ivan M. Skarić, bogoslov iz Splita. Prijevod je tiskan u sveščićima i nije imao odjeka, čak ga nema ni u jednoj knjižnici. Skarić je uzeo sve grčke, armenske i ostale biblijske tekstove te ih uspoređivao i kritički konstruirao svoj prijevod. Na našim prostorima prvi hermeneutičar (osnivač znanosti o tekstu) bio je Matija Vlačić Ilirik koji je rođeni Labinjanin. Sveti Jeronim bio je prvi filolog s ovih naših prostora i u njegovo je vrijeme hrvatski pučki jezik bio osnovni jezik hrvatskih glagoljskih brevijara. Poslije sv. Jeronima došao je latinski jezik i u liturgijsku službu. Biblija ipak nije dala modele pisanja stihova. Tek se u 20. st. pisci stihovima vraćaju na biblijsku tematiku analizirajući Pjesmu nad pjesmama. Biblijski stil je postupan, jasan, s racionalnom i kratkom rečenicom jer se Biblija govorila i pamtila, a fiksirala se pismom tek u vrijeme progonstva. Druge knjige nemaju ovoga načela razgovijetnosti i jasnosti. U Hrvatskoj je bila specifična trojezična situacija pa se Biblija čitala na latinskome, staroslavenskome i hrvatskome narodnome jeziku.

Drugi uvodničar bio je praški profesor, **Oldřich Uličný**. On je govorio o jezicima čeških Židova u prošlosti i sadašnjosti. Prije holokausta bilo je u Češkoj 600 000 Židova, a sada ih je ostalo 2500, od toga 1500 živi u Pragu. Većina Židova asimilirala se i utopila u češkoj naciji. O. Uličný je pokazao primjer Siegfrieda Kappera koji je 1846. napisao pjesmu *Češka pisma*. On je bio prvi asimilant Židova u Čeha, bio je pisac, prevoditelj i liječnik. Odrekao se židovstva i promovirao češki folklor. Asimilirani Židovi rabe češtinu bez židovskih riječi ili

* Neda Pintarić, Filozofski fakultet, Zagreb, e-mail: npintari@ffzg.hr

sa židovskim koloritom. Moravska njemština je vrsta jidiša. U humoru se rabi jidiš i židovski kulturni oblici. Viktor Fišl se zalagao za židovski jezik i kulturu, ali je priznao da je bez izvornih govornika teško rabiti jidiš. Razlike između židovskoga i češkoga brojne su. Autor Uličný nabrojio je samo neke: u židovskome nema ženskih oblika prezimena, nema vokativa nego njegovu funkciju preuzima nominativ, umjesto 3. osobe jedine rabi se 2. osoba množine u obraćanju itd.

Poslije ova dva predavanja rad se nastavio u sekcijama. Pratit ćemo jezičnu sekciju u kojoj je prva nastupala **Ljudmila Bokal** iz Ljubljane koja je analizirala tipove nazivlja u naslovima časopisa. Termin je definirala prema Toporišiču kao riječi koje se u struci javljaju za imenovanje. Termin je simetričan jezični znak koji ima samo jedno značenje. Stručni jezik pretpostavlja postojanje književnoga jezika s kojim su povezani neutralni termini. Termin ima obavijesnu funkciju u pojmovnom opsegu struke: jedan pojam rabi se u samo jednoj struci, a izvan nje može imati drukčije značenje ili čak ne mora biti termin. Autorica navodi sintagmatsko neokrnjene termine (*daskanje po snijegu*) i sintagmatsko okrnjene termine, izvedenice (*daskanje, daska, daskar*), sastavljene po uzoru na *daskanje na vodi*. Termini su stabilniji od običnih riječi i imaju uža obilježja. Autorica razlikuje *samostalnik* kao glavni dio sintagme i njemu podređene oblike. Novinski termini koje autorica analizira čine prijelaz između prirodnih jezičnih i umjetnih termina u formalnim jezicima. Lj. Bokal proučavala je nadnaslove, naslove i podnaslove novinskih članaka te konstatirala da postoji model s pet različitih mogućnosti:

- 1) glavna se riječ ponavlja u sva tri proučavana sloja (u nadnaslovu, naslovu i podnaslovu);
- 2) termin figurira samo u nadnaslovu, nema ga drugdje;
- 3) termin se javlja samo u naslovu, nema ga drugdje;
- 4) termin se javlja samo u podnaslovu;
- 5) različiti termini javljaju se u sva tri naslova i kao stilski učinci odgovaraju različitim slojevima i ekspresivnim situacijama.

Što se tiče oblika, termini u proučavanome novinskom korpusu mogu biti citatne riječi, frazeologemi, kratice, konverzije, jezična objašnjenja i ostalo.

Francka Premk iz Ljubljane s referatom *Starejše in mlajše povezave med slovenščino in hebrejščino* pokazala je da tri ključne riječi povezuju sve Židove širom svijeta. To je *šabat* koji označuje sedmi dan u tjednu ili subotu, dan odmora; zatim *šalom* (židovski pozdrav koji znači cjelovitost, potpunost, a u 16. st. imala je u slavenskim jezicima homonimiju s mirom) te *šin* koji počinje praslovom i predstavlja onomatopeju tišine, a znači *zub*. Za usporedbu je F. Premk uzela sedmu kiticu Prešernove *Zdravljice* te doslovan prijevod biblijskoga teksta iz hebrejskoga jezika (prajezika Adama i Eve).

Vlado Nartnik iz Ljubljane govorio je o slovenskoj i semitskoj dvojini kao o kognitivnom problemu. Sredozemlje se može podijeliti na kršćanski sjever (Slovenija i ostale kršćanske zemlje) i muslimanski jug (sa semitskim jezicima), a most između njih čini gramatička kategorija duala u glagola. Dual imaju i imenice u značenju simetričnih dijelova tijela (oči, usta, uši, krila), dok npr. vrata označuju dinamiku otvaranja i zatvaranja kao simetričnih radnji, a izražena su množinom predikatnoga glagola i imaju samo množinski

oblik. U semitskim jezicima dvojina proizlazi iz ljudskoga tijela koje je rukom pokazivalo smjer (gore, visoko, dolje). To se prenosi i na strane svijeta te na doba dana (zapad – magreb). Strane svijeta pokazuju se u dva suprotna smjera (istok – zapad, sjever – jug). Toponim Jeruzalem može se etimološki razlučiti kao *salem* – smjer kretanja. Postojala su dva Egipta, gornji i donji, što također označuje simetriju dvojine. U padežima imamo izjednačavanje lokativa i dativa (*gore* i *na gori*), a tako je u hebrejskom i u arapskom jeziku.

Lenka Uličná iz Praga analizirala je slavenske glasove u srednjovjekovnim hebrejskim rukopisima češkoga ishodišta. Židovi su u srednjem vijeku donijeli hebrejski jezik i kulturu u pisani i vjerski češki jezik. Od 11. stoljeća Židovi govore češkim jezikom. Rabini su studirali u Pragu u 12. i 13. stoljeću te su odlazili na zapad, a iz Francuske je došla metoda analize teksta s preuzimanjem različitih židovskih glosa. U hebrejskome jeziku nema npr. slova *ž* pa se ono zamjenjuje sa *š* (transliteracija *mrjš'* – transkripcija *mřěža*). Autorica daje pregršt usporednih primjera iz hebrejskoga i češkoga u pismu, transliteracije, transkripcije, etimologije i značenja.

Zrinka Jelaska i Lidija Cvikić iz Zagreba obradile su gramatičku i semantičku čestotnost imeničkih obilježja u Bibliji. Promatrale su imenice muškoga, ženskoga i srednjega roda te potkategorije živo-neživo. Konstatirale su da najviše imenica za živo imamo u muškome rodu (43,38%), dok srednji rod imenica za živo u Bibliji ima samo 3,35%. Ženski rod je u sredini sa semom živoga od 15 %. Zato je za vršitelja i predmet radnje važno razlikovati muško živo. Kategorija padeža povezana je sa semantikom. Sin je u Bibliji najčešća riječ i pojavljuje se 4391 put. Nominativ je najčešći padež, a drugi je vokativ koji služi za zazivanje neživoga u 119 oblika imenica. Dativ je rijedak, ali uz rječ Bog je najčešći.

Andreja Legan-Ravnikar iz Ljubljane promatrala je postupke konverzije kao terminološke tvorbe u slovenskih protestantskih pisaca iz 16. stoljeća. U tim se tekstovima isprepliću poimeničeni pridjevi i odgovarajuće imenice (*neverni* – *nevernik*, *neverec*; *slepi* – *slepec*). Samostalni pridjevi brojno prevladavaju u 16. stoljeću, a u suvremenome prijevodu to su imenice (*bogati* – *bogataš*, *viši* – *voditelj*, *žalbani* – *maziljenec*). I obrnuto, ima primjera koji su u 16. stoljeću bili imenice, a u suvremenom slovenskom jeziku funkcioniraju kao poimeničeni pridjevi (*gobavec* – *gobavi*).

Lidija Cvikić i Zrinka Jelaska ponovile su u obrnutom redosljedu srodnu temu koju su primijenile na učenje hrvatskoga kao drugoga, stranoga jezika. Naslov referata bio je: *Morfološka svjesnost i rječnički razvoj u hrvatskome kao drugom i stranom jeziku*. Autorice su govorile o mogućnostima nalaženja morfoloških informacija u gramatikama hrvatskoga jezika. Npr. može li se naći sklonidba riječi „tigar” koja ima nepostojano „a”. Genitiv s nepostojanim „a” lako je usvojiti u čestim riječima kao *policajac*, *magarac*, *čamac*, *ovan*, ali je problem s riječi *češalj* čiji krajnji sufixs gramatike ne spominju. Za usvajanje gramatike treba imati dobru metodu poučavanja i znati na kojem je stupnju učenik, kao i kakva je zastupljenost riječi. U hrvatskoj sklonidbi postoji do 13 različitih oblika. Trebaju li učenici znati sva gramatička pravila? Najveći je broj gramatičkih problema u imenica muškoga roda (palatalizacija, sibilizacija, nepostojano „a”, nepravilna množina, umetak u jednini, jotacija, jednačenja). Autorice zaključuju da se na početnome stupnju ne moraju učiti sva gramatička pravila jer to beskorisno umara, a relativno je mala zastupljenost oblika s

posebnim pravilima. Cjelovite paradigme isto nije uputno davati jer riječ često dolazi samo u jednom ili u dva oblika. Ovaj je referat posebno poučan za one koji žele pisati udžbenike iz hrvatskoga jezika za strance. Ovakve primjedbe vrijede i za ostale slavenske jezike.

Arijana Krišković i Suzana Jurin iz Rijeke govorele su o konceptualnoj kategorije *Božja riječ* u Bibliji. Najprije su pokazale što zanima kognitivnu lingvistiku. Ona naime povezuje jezična i izvanjezična znanja u sustave s kategorizacijom. Kategorije imaju zajednička svojstva svojih članova. Neovisne su o onome tko ih kategorizira. Naše tjelesno iskustvo bitno je za konstrukciju kategorije kao i imaginacija. Postoje prototipovi kategorija i asimetrija unutar jedne kategorije. Shema *stablo* kategorija je s konceptima: hrast, javor itd. *Utorak* predstavlja idealizirani model u kulturi. *Božja riječ* stvara prostor i vrijeme, a istovremeno je izvan njega. *Božju riječ* čine djela. Riječ i misao su isto – kognitivni proces. Stvaralačka snaga je u izbjegavanju grijeha. S čovjekom se javljaju sva tri entiteta: vrijeme, prostor i grijeh, tj. slabosti kojima se treba oduprijeti. Ljutinu treba onemogućiti vedrinom i sl. *Božja riječ* povezuje emociju ljutnje s namrgođenošću lica i tipom ponašanja. Ispravnim postupcima grijeh se može izbjeći. Ako prevagne grijeh, Jahve kažnjava vječnim progonstvom (npr. Kainovo ubojstvo brata). Jahve najprije upozorava Kaina, nadajući se da on neće učiniti grijeh, što znači da mu je dao mogućnost izbora: grijeh ili ne-grijeh. Progon Kaina s njegove zemlje najveća mu je kazna za učinjeno ubojstvo. Vjera u *Božju riječ* čovjekova je zaštita i nagrada za poslušnost. *Božja riječ* uči narod, zapovijeda i daje mu zakone. Sva ova značenja autorica je oprimjerila. Prototipno je značenje da je *Božja riječ* isto što i *Božja naredba*.

Ksenija Juretić iz Rijeke pronalazila je biblijske motive u ekonomskom diskursu te je prikazala konceptualizaciju uspjeha i neuspjeha u suvremenom svijetu globalizacije. Konceptualne metafore i slikovne sheme svode se na tvrdnju da je sve na prodaju pa su i ideje i informacije čvrsta valuta. Konceptualizaciju čini mašta i fizičko iskustvo pa se rabi percepcija okoline, kretanja tijela, utjecaji sila. Tako pad označuje *biti u ležećem položaju, biti dolje*. Rabi se kinestetska slikovno-shematska struktura spremnika, putova, ravnoteže, odnosa centra i periferije itd. Mozak je tako spremnik za ideje i kreativno mišljenje. Organizacija (npr. radna organizacija i sl.) – to su ljudi koji opskrbljuju, zabavljaju, upravljaju životima, zadaju brige i na kraju sve nas pokapaju. Tako je direktor glava poduzeća, zaposlenici su vitalni organi organizacije itd. Zdrava ekonomija pretpostavlja rast proizvodnje, visoku produktivnost, dok se, obrnuto, nezdrava ekonomija definira kao gubitak ravnoteže, nestašica, niska produktivnost itd. Organizacije s niskom proizvodnjom predstavljene su kao zatvori, a menadžer je tamo nadglednik, policajac, gonič robova. Pozitivna slika uspješne organizacije predstavljena je kao organizacija koja uči, menadžer je trener, vođa tima, vizionar, babica (brain child), dirigent, što znači da su svi članovi ravnopravni i zajedno teže k cilju uspjeha. Neuspjeh nije samo pad (falling down), nego ostanak dolje (staying down). Metafore raja koriste se za uspjeh i blagostanje, a pakla za neuspjeh. U Bibliji se često spominju brojevi. Tako je bilo 7 dana stvaranja svijeta, 7 dana je u tjednu, a sada se izrađuje i 7 navika uspješnih ljudi. Postoji 7 smrtnih grijeha u poslu. Brojevi su povezani s geometrijskim likovima (trokut s brojem 3, četverokut s brojem 4 označava četiri evanđelja, krug označava sedmica i desetica). Tri su primarne boje, a četiri sekundarne, njihov zbroj u spektru je 7. Deset je zapovijedi Božjih. Brojevi se mogu povezati i s ekonomijom: postoje u njoj tri sektora.

Posljednji referent prvoga dana savjetovanja bio je organizator, **Milan Nosić**. On je govorio o motivaciji hebrejskih imena. Hebrejska su imena često motivacijski neprozirna. Ona mogu biti izražena jednom riječju, zatim sintagmom, sažetom imenskom frazom i imenskim rečenicama. Jahve je često u strukturama starohebrejskih imena, što je u suprotnosti s mišljenjem da se ime Boga ne smije izgovarati uzalud. Elah znači množinu od apelativa (Bog svih bogova) i tu je vidljivo iskonsko mnogoboštvo. Ovo je primjer u kojemu sufiks *el-* dolazi na početku imena. Sedam arkandela imaju opet sufiks *-el* na kraju (usp. npr. Gabrijel, Mihajel ...). Hebrejska starozavjetna muška i ženska imena također imaju finalni sufiks *-el* (Simonel, Karmel, Rahel, Karmel). Polovica hebrejskih imena ima božji sadržaj, ali to nije u suprotnosti s Božjom naredbom da se Njegovo ime ne spominje uzalud. Naprotiv, to je želja da Bog očuva dijete od zlih duhova. Jahve je otac svih naroda, kralj i vladar svijeta. Baltazar sadrži riječ *bal*, što znači *gospodar*. Većina hebrejskih imena ima teološki korijen, a etimoni su im netočno tumačeni.

Navečer je bilo *predstavljanje novih knjiga i časopisa*. **Neda Pintarić** predstavila je opsežni rječnik, gramatiku i kulturološku povijest otoka Krka, knjigu iz 2005. koja je iz zaborava otrgnula krčki pradijalekt što ga autori, otac i sin Lovrić, nazivaju *gan-veyan*. Oni smatraju da je to karika u razvoju hrvatskoga jezika od praindoeuropskoga preko staroiranskoga, aramejskoga pa do današnjih slavenskih oblika. Osim tematskih rječnika autori su prikupili i 10 krčkih legenda koje su kazivali izvorni govornici veljotskoga dijalekta. Autori su te tekstove preveli na književni jezik i na latinski.

Francka Premk govorila je o knjizi *Razprave* u izdanju SAZU, Ljubljana 2006., koja donosi teoriju literature i život istaknute slovenske slavistice, Marije Boršnikove.

Milan Nosić prikazao je *Sabrana djela Bože Babića* u izdanju HFD-a iz Rijeke, 2005. Ova knjiga predstavlja autorsku viziju pomorskih rječnika. Zatim je predstavljen 12. broj časopisa „Riječ”, čiji je urednik Milan Nosić. Ovaj plodan časopis tiska tekstove na svim slavenskim jezicima kao i na talijanskom, njemačkom, engleskom i svim drugim jezicima na kojima lingvisti i književnici napišu članke. Urednik je otvoren za najrazličitije teme, članke i prijevode. Simbol na naslovnoj stranici časopisa predstavlja krug bijele boje koji znači jezik, a bijela boja označuje svjetlo i dobro. Božji se jezik proširio na sve četiri strane svijeta označene šiljastim trokutima, a prodire i u četiri međustrane s manjim trokutima.

Lidija Vukčević, pjesnikinja, znanstvenica i metodičarka iz Zagreba, predstavila je svoj roman *Rječnik slučajnosti*. Ova prozna knjiga pripada autobiografskoj prozi dnevničkoga tipa. Govori o autoričinu sjećanju na djetinjstvo i rane riječi za koje danas zna da su romanizmi, albanizmi, germanizmi. Dnevnik je nastajao od 1995–1997. Pripada tipu intimnoga enciklopedizma u kojemu je jedno od načela slučajni odabir, kronološki red, a ne abecedni. Dosad je autorica u Italiji, Zagrebu i Cetinju izdala pet knjiga stihova, a ovo joj je prva prozna knjiga.

Jevgenij Paščenko govorio je o etnogenezi koju determinira politika i ideologija pa se tako događalo i u hrvatskoj etnogenezi koja je bila pod ruskim utjecajem. Postkomunizam ruši sve i počinje se iznova i drukčije govoriti o teorijama etnogeneze Hrvata. Radi se na mitologiji, ali tek odnedavno. Prvu etnološku, arheološku i lingvističku informaciju o Hrvatima u Ukrajini dao je prvi slavist, Ukrajinac Nestor.

Slične je tematike i knjiga prijevoda i članaka različitih autor pod naslovom *Bijeli Hrvati I*, Rijeka 2005. Prikazao ju je urednik, **Milan Nosić**. Članci u knjizi govore upravo o etnogenezi Hrvata, o Bijeloj ili Velikoj Hrvatskoj koja se prostirala između Poljske i Češke, u Tatrama i Karpatima. Autori su osim Hrvata još Rusi, Česi, Poljaci i Ukrajinci. Svi analizaju povijesne dokumente o Bijeloj Hrvatskoj, o Hrvatima i njihovoj etnogenezi te postajama seobe.

Drugi dan savjetovanja započeo je s referatom **Jevgenij Pačenko**. Govorio je o odnosu Smotrickoga i Križanića u ukrajinskoj baroknoj filologiji i hrvatskoj tradiciji. Ukrajinci su u 18. stoljeću jedini komunicirali s Katoličkom crkvom. Ukrajinska je lingvistika tada bila vodeća i Smotrickij je napisao gramatiku staroslavenskoga jezika. Križanić je nastao na tlu hrvatske tradicije baroknoga slavizma koji je bio razvijen i potjecao je od renesansnoga slavizma. U hrvatskoj eliti bio je nazočan profil rusofila, a u hrvatskome narodu ne. Križanić je kao dio hrvatske elite bio rusofil, a kao Hrvat sa zapada pledira za slavensku baroknu uniju, za zajednički općeslavenski jezik. Nije bio svjestan da time radi za moskovsku politiku koju u ono doba odbacuju i Bjelorusi i Ukrajinci. Ukrajinski srednjovjekovni jezik pisan je latinicom koja je Križaniću bliža pa piše upravo pod utjecajem ukrajinskoga i bjeloruskoga jezika. Kako su Grci cijeli istočnoslavenski teren nazivali *Rosijom*, a Talijani su Ukrajince nazivali Rutenima, nastala je pomutnja oko naziva pripadajućih tamošnjim narodima. Križanić preuzima ukrajinske i hrvatske riječi, a odbacuje termine Smotrickoga koji su iz grčkoga i latinskoga jezika.

Milenko Popović i Raisa Trostinska iz Zagreba uspoređivali su padežni sustav u hrvatskom, ruskom i ukrajinskom jeziku. Dok se u hrvatskom jeziku spominje sedam padeža, u ruskome se govori samo o šest padeža jer se vokativ izuzima iz padežne paradigme. I hrvatski i ukrajinski jezik imaju posebne nastavke za vokativ pa on ulazi u paradigmu. Međutim, vokativ funkcionira i u ruskome, ali ne morfološki, nego pomoću paralingvističkih sredstava (intonacija, uzvikivanje, obraćanje). Dok na planu izraza vokativ u ruskome ne postoji jer se izražava kao i nominativ, na planu sadržaja on je prisutan kao i u hrvatskome i ukrajinskome. Ruski govorni jezik ipak uvodi oblike vokativa na planu izraza nultom sufiksacijom, tj. oduzimanja nominativnoga nastavka (usp. *Петь!* umjesto *Петя!*). Stoga se može zaključiti da sva tri proučavana jezika imaju svih sedam padeža. Sljedeće je pitanje sintaktičke naravi. Naime, u gramatikama navedenih jezika vokativ se smješta izvan rečenične strukture i odvaja se zarezima. Ruski gramatičar Potebnja nije ga izdvajao iz rečenice. Vokativ može imati i funkciju subjekta, npr. u našim narodnim pjesmama, a i u rečenicama tipa *Ivane, dodaj mi loptu*.

Martin Machata iz Bratislave istraživao je boje u kolokacijama hrvatskoga i slovačkoga jezika. U usporedbi je izdvojio četiri tipa odnosa: ista boja u hrvatskoj i slovačkoj kolokaciji (npr. bijelo vino, žuti/crveni karton, crna kava, zeleno/crveno svjetlo), različita boja u hrvatskim i slovačkim kolokacijama (hrv. *crno vino*, slov. *červené víno*; hrv. *crno grožđe*, slov. *červené hrozno*; hrv. *žuto svjetlo* na semaforu, slov. *oranžové svetlo*). Treći i četvrti tip odnose se na nepostojanje boje u jednome od jezika. Tako se u hrvatskome jeziku kolokacija s bojom *zelená salata* u slovačkome prevodi bez elementa boje (*hlávkový hlávkový*) i obrnuto, hrvatski vjerski naziv *Velika subota* u slovačkom se prevodi s elementom boje (*Biela sobota*).

Četvrti tip izdvojen je zato što se u jednom od jezika rabi jedan leksem bez oznake boje, dok je u drugom kolokacija s bojom (hrv. *bijeli luk* – slov. *cesnak*; hrv. *papar* – slov. *čierne korenje*, hrv. *mahune* – slov. *zelená fazul'a*, hrv. *ariš* – slov. *červený smrek*). Autor zaključuje da od 11 temeljnih boja u hrvatskim kolokacijama je zastupljeno 8 boja (nema sive, ružičaste i narančaste), dok je u slovačkim kolokacijama zastupljeno 10 boja (nema sive boje). Osim temeljnih boja u kolokacijama slovačkoga jezika javlja se i zlatna boja, dok se u hrvatskome javlja modra boja, a u slovačkome *belasá* kojom se označava svjetloplava boja. U oba su jezika najzastupljenije crna, bijela i zelena boja. Osim velike sličnosti postoje i razlike o kojima treba voditi računa u prevođenju.

Žarko Muljačić iz Zagreba prikazao je sliku regionalnih jezika u Rumunjskoj i Moldovi. To su jezici Mađara, Nijemaca, Roma, Lipovanaca (govore ukrajinski), Tatara. Sekelji (Sikuli) su ostanci Huna.

Vesna Kostovska iz Skopja pokazala je kakve su složenice rabljene u makedonskim crkvenoslavenskim tekstovima. Radi se o kalkovima neologizmima koji su bili kreacija prevoditelja s grčkoga jezika. Dio kalkova neologizama potječe iz 12.–16. stoljeća. Autorica je proučavala biblijske tekstove za koje postoji odgovarajući grčki tekst. Neki su leksemi u crkvenoslavenskome složenice (npr. *zlosmradni*), a u grčkome su jednokomponente riječi (*disodia*). U drugim se primjerima nalaze u oba jezika složenice (npr. *maloveren* – grč. *oligopistos*). U prijevodu su najzanimljiviji oni dvokomponentni neologizmi koji su u grčkome jeziku jednokomponentni. U referatu autorica izdvaja nekoliko složenica u makedonskim crkvenoslavenskim tekstovima koje predstavljaju prijevod s grčkih jednokomponentnih riječi kao što su: *Ботомръзостъ* – *κίβδηλος*; *зълосмрадие* – *δυσωδία*).

Katica Trajkova iz Skopja izdvojila je *nomina instrumenti* u makedonskim crkvenoslavenskim tekstovima unutar kojih je promatrala specifičnosti u razdoblju 14.–16. stoljeća. Najčešće se naziv novoga predmeta tvori derivacijom od sufiksalne osnove glagola (npr. *zaklepalo*, *zaklepalce*). Autorica je izložila projekt za rječnik makedonske crkvenoslavenske redakcije u kojemu bi se izdvojile specifičnosti Ohridske škole. Neke su imenice nemotivirane (*maslo*, *ulje*) i predstavljaju sredstvo za neku radnju. U rječniku će *nomina instrumenti* biti klasificirani u linearnim grozdovima.

Jakob Müller iz Ljubljane govorio je o „odabranome narodu” u Bibliji na slovenskome jeziku. To su nazivi poput: *Hebrejci*, *Izraelci*, *Judje*, dok oblika *Židje* nema u katoličkome prijevodu, a u suvremenom slovenskom jeziku to je glavni naziv za Židove. Sami se pripadnici ovoga naroda u slovenskome nazivaju *Judje*. Zašto se Izraelci rijetko spominju? To nije biblijsko ime, nego prijevod. U II. knjizi Mojsija nalazi se oblik *pri Izraelcih* (stariji oblik) i pridjevni oblik *pri izraelskih otrokih*. U III. knjizi Mojsija nalaze se tri oblika: *Izraelec*, *judovski muž* i *Izraelita* (posljednji je vrlo rijedak prijevod). U Luterovu prijevodu iz 1548. nalaze se oblici *Izraelovi otroci* (*Kinder Israels*). Prvi se put 1771. spominje oblik *Židje*. *Jud* se nalazi kasnije, u 19. stoljeću i dolazi iz crkvenoslavenskoga jezika. *Žid* je došlo preko njemačkoga, a rabi se neformalno, dok je službeni slovenski oblik *Jud*. Etimologija oblika *Hebrejac* (iz lat. *Hebreus*, grč. *Hebreos*) potječe iz hebrejskoga oblika *Ibri* – *Ivrit* – *Ibr* – *Eber* od osobnoga imena ili socijalnoga položaja, a manje je vjerojatno da potječe od glagola *abar* u značenju *doći* ili od imenice *abiruj* – dužnik koji kod Hebreja mora raditi

kao rob sedam godina, nakon čega se oslobađa ropstva. Možda može značiti još i *uskok te zamazanac*. Hebrejci su govorili aramejski kao i Isus. *Judje* je u slovenskoj Bibliji najstarije i došlo je iz njemačkoga pa se u 19. stoljeću u čišćenju zamijenilo sa Židom. Oblik *Čifut* javlja se oko 1900. i rijedak je te se rabi samo u žargonu. Za svakoga Neslovenca to je pogrdni oblik. Autor je zaključio da se naziv Židova može definirati etnički, teološki i jezično.

Suzana Glavaš iz Zagreba prikazuje životopis suvremenoga talijanskoga književnika, Errija De Luce i njegov najnoviji prijevod *Knjige o Joni*. Erri De Luca je rođen 1950. godine u Napulju, živi u Rimu, potječe iz građanske obitelji. Vrlo je plodan pisac koji noću piše knjige, a danju radi kao zidar. Kao član Crvenih brigada bio je i u zatvoru gdje se obratio proučavajući starohebrejske gramatike. Uočio je semantičke pomake u prevođenju Vulgate i u interpretacijama, zbog čega su se pogrješke neprestano provlačile. U Vulgati npr. sv. Jeronim kaže *Ja sam onaj koji jesam*, a u originalu stoji *Ja sam onaj koji ću biti*. Bog se Mojsiju obznanjuje u futuru, što znači da će biti uvijek na putu. Erri De Luca piše eseje. O Kuli babilonskoj piše da je Bog htio da ga slave na svim jezicima svijeta, a ne da kazni ljude, dok se inače smatra da Bog ruši kulu kako bi kaznio ljude. Jona označuje golubicu u bijegu. Jona je prvi dezertar koji nije htio slušati Boga. JONA je zbroj slova s vrijednošću 71. Ime Ninive ima broj 121, a kada dobije JAN (more) – odbije se 50 i dobit će se ista vrijednost – 71.

Jožica Narat iz Ljubljane objasnila je što znače sinonimi *veža* i *lovpa* u slovenskome jeziku. Ovi su oblici došli iz južnoštajerskoga jezika, dok je *lovpa* iz njemačkoga jezika. U Dalmatinovim i Trubarovim prijevodima Biblije ove riječi označuju prostor za ulaz, u 16. stoljeću *veža* je zastupljenja s 8 različitih značenja, a *lovpa* sa sedam. Tako su ove riječi mogle značiti: prolazan prostor, prostor prebivanja, prostor dvorane, visoku i hladnu gornju sobu, dvoranu posljednje večere, prostor gdje je postelja, terasa na suncu (kod Lutera), veći prostor za jelo u kući, prostor gdje se stavlja mrtvac, palača, svetište, hram, mjesto na dvoru Boga – Salomonska *lovpa* bila je dio hrama, vanjska dvorana. U latinskome jeziku tu je funkciju imao atrij, predvorje. Radi se dakle o prostoru onodobne kulture stanovanja. Iz prijevoda i konteksta vidljivo je da je to samostalni prostor. *Veže na voglu* građene su i kasnije.

Sena Arif iz Skopja pokazala je kako se hrvatski jezik, književnost i kultura spominje u udžbenicima na turskome jeziku u Makedoniji. Autorica je naime Turkinja koja je rođena u Makedoniji i poučava makedonske studente turskome jeziku. Hrvatska se spominje zahvaljujući njoj, ali ima malo literature iz Hrvatske pa bi te veze trebalo pojačati. Zahvaljujući internetu i satelitskoj televiziji Hrvatska je prisutna i u Makedoniji, samo studentima treba ukazati na suvremene hrvatske kulturne elemente. Poveznicu čine i kulturni umjetnici iz Hrvatske koji posjećuju Makedoniju.

Poslije podne drugoga dana referenti su bili počašćeni izletom u Plomin i Labin. U Plominu su izletnici mogli vidjeti najstariji spomenik s glagoljskim slovima (iz IX. stoljeća!) – ploču s reljefom svetoga Nikole. Dok su sve glagoljske ploče fašisti u II. svj. ratu otukli, ova je ostala spašena jer su preko natpisa ose izgradile gnijezdo pa natpis nije bio vidljiv. Nakon Plomina gosti su razgledali grad Labin, gradski muzej i muzej Matije Vlačića Ilirika. U gradskome muzeju prošli su i kroz mali rudnik ugljena, a na vidikovcu su vidjeli staro rudarsko naselje.

Trećega dana prvi je referent bio **Mirko Peti** iz Zagreba. On je govorio o zbirnosti i nezbirnosti kao o gramatičkome svojstvu imenica u kojemu se jedninskim oblikom označuje mnoštvo: *sitniš, telad*. To je zbroj pojedinačnih predmeta (*sitno, tele*). Zbroj kao oblik sadržaja ne izdvaja *jedno* gramatičkim sredstvima – nije u oprjeci s *mnogo*. Takve imenice nemaju množine pa su neregularne s gledišta kategorije broja. Zato traže poseban opis na morfološkoj, sintaktičkoj i semantičkoj razini. *Narod* u značenju puka zbirna je imenica jer se njezinom jedninom mnoštvo ljudi označuje kao zbir pojedinosti. *Narod* kao etnos nije zbirna imenica jer je to nešto što je pojedinačno samo po sebi – jedan narod jednak je svim ostalim narodima. Ona zato ima jedninu i množinu, što znači da je regularna. *Narod* kao *puk* ima samo jedninu pa ju smatramo zbirnom imenicom koja označuje mnoštvo ljudi i stoga nema množine. U rječnicima se to ne bilježi, samo su odvojene te dvije istozvučnice kao imenice različita značenja. Međutim, gramatički blok leksikografskoga opisa trebao bi sadržavati navedene razlike, a ne samo značenjske. Zbirne imenice *groblje, momčad* gube zbirnost i stoga dobivaju pravilnu množinu: *groblja, momčadi*. Poimenjivanjem zbirnih imenica nastaju pojedinačne imenice – toponimi: *Bučje, Hrašće*. One imaju samo jedninu. Prefiksacijom zbirni oblici prestaju biti zbirni: *pod-ziđe, pred-ziđe*. Isto tako toponimi s prefiksima gube zbirnost: *Za-gorje, Među-gorje*, za razliku od zbirne imenice *gorje*. Opće imenice složenice također nisu zbirne: *dvostranačje, višestranačje*, a *stranačje* jest zbirna imenica. Kako možemo odrediti koja je imenica zbirna, a koja to prestaje biti? Autor predlaže identifikacijski test pomoću pridjeva u određenome obliku: *razni, razna, razno* (razna djeca). Ako imenica u jednini ne može doći u sročnost s pridjevom *razni, razna, razno*, ona nije ili prestaje biti zbirna (npr. *razna groblja* – množina, **razno groblje* – nije ovjereno).

Irena Stramljič Breznik iz Maribora prikazala je elektronski rječnik porodica riječi u slovenskome jeziku, njegov nastanak i kompatibilni elektronski program. Rječnik je tiskan kao probni svezak s motivacijskim riječima na B, a izdan je u Mariboru 2004. godine. Prikazana je porodica riječi svih vrsta riječi, a hijerarhizacija unutar porodice riječi izvršena je po načelima tvorbe izvedenica (*balkanistika > balkanist-0, botanika > botanik-0*), složenica (*bacilonosec, bistroglav, enobesediti*), sastavljenica (*pred-bakteriološki, so-borec*) i sklopova (*bog-i-bogme, moj-bog, hvala-bogu, bog-nas-varuj*).

Kozma Ahačić iz Ljubljane govorio je o tuđim jezicima u Bohoričevoj slovnici. Najprije je izdvojio slavenske jezike u poglavlju o pravopisu, gdje Bohorič izdvaja ćirilicu, rutenicu ili moskovicu, glagoljicu i latinskokranjska slova. Ahačić pokazuje to u izvadcima tekstova iz Slovnice. U poglavlju o etimologiji i sintaksi nalazi se njemački i hrvatski jezik. Autor se pita što je u Slovnici označeno kao „naš jezik”, a što kao „tuđi jezici”. U vrijeme Slovnice tek se oblikovalo mišljenje što su to slavenski jezici – *lingua slavica* (slovenski i ostali jezici) pa imamo problem s identifikacijom pojedinih jezika. Zatim se ne može razlučiti što su tada značili pojmovi *jezik, narječje i govor* jer se oni rabe kao sinonimi. Kaže se da su Kranjski ljudi (tj. Slovenci) dobili Sveto pismo u svom narječju. Zatim se spominje kranjski govor i *slovenščina* kao dio slavenskih govora. Ćirilski i rutenski spominju se jednom kao narječja, drugi put kao slavenski jezici, iz čega se vidi terminološka nedosljednost.

Maša Musulin iz Zagreba prikazala je zanimljivu usporedbu hrvatskoga i španjolskoga fonemskoga sustava u kojima izdvaja iste glasove, slične glasove i nove glasove za učenike

Španjolce koji uče hrvatski jezik. Zbog poteškoća u izgovaranju dolazi do homonimije i interferencije u komunikacijskom procesu (problem čine početci i završetci riječi te distribucija suglasnika koja je različita u hrvatskome i u španjolskome jeziku). Na razini govora autorica je iznijela dva tipa: fizičku nemogućnost izgovaranja određenoga fonema stranoga jezika ako vlastiti jezik nema toga fonema i nemogućnost slušnoga raspoznavanja određenih fonema. Radi se npr. o nerazlikovanju fonema B i V koji u španjolskome nemaju razlikovnoga obilježja, a u hrvatskome imaju. Zatim je problem s hrvatskim fonemima Đ i DŽ jer nemaju inačica u španjolskome pa se zamjenjuju najbližom artikulacijom bezvučnih palatala CH i Č. Fonem S u španjolskome se izgovara šušljivo pa odgovara donekle hrvatskome Š. Španjalcima je teško izgovoriti dentalni afrikat C koji oni izgovaraju kao S (crtica – srtsisa). Otežan je i izgovor hrvatskoga H kada dolazi ispred suglasnika pa ga Španjolci izostavljaju (hvala – vala, hrvatski – rvatski). R u španjolskome nema vokalne vrijednosti. LJ i NJ predstavljaju za hisponogovornika dva glasa na vizualnoj razini pa će učenici npr. riječ *konj* izgovoriti kao *konij*. Na kraju autorica smatra da je nužno ukazivati na problematičnu distribuciju fonema kako bi se izbjegli komunikacijski nesporazumi.

Irena Mikulaco iz Pule imala je vrlo zanimljiv i pregledan referat o razlici između hrvatske i ruske riječi *riba/ryba*. Osim što *riba* simbolizira rano kršćanstvo i krštenje u vodi, referentica govori o etimologiji riječi *riba* koja se izvodi iz oblika *рѣбѣ*, rus. *рябой*, što znači *šaren*. Razlika između hrvatskoga i ruskoga je u fonemu *i/ы*. Morfološka je razlika što u ruskome *riba* nema vokativa, a istost je jednakost akuzativa (hrv. *ribu*, rus. *рыбу*). Referentica je navodila i sličnosti i razlike u tvorbi i frazemima, a na kraju je pokazala 62 primjera naziva različitih vrsta *riba* u hrvatskome, ruskome i latinskome jeziku.

Daniel Mikulaco iz Pule metodički je prikazao postupak fokalizacije u funkciji strategije izbjegavanja diktata.

Referat iz metodike imali su **Tomislav i Zrinka Frleta** iz Zadra koji su dali nekoliko terminoloških prijedloga za gramatiku i udžbenike hrvatskoga jezika.

Povijesni pregled instrumentalne jednine imenica treće sklonidbe u hrvatskim slovniceama prikazao je **Mario Grčević** iz Zagreba.

O toponimima, njihovoj neprevedivosti i problemima u dvojezičnim prostorima Istre govorio je **Branimir Crljenko** iz Rovinja, a **Lina Pliško** iz Pule opisala je mjesni govor Ližnjana kao prilog poznavanju južnih istarskih govora.

Nakon referata uslijedila je burna rasprava o odnosu hrvatskoga jezika prema talijanskom u dvojezičnim dijelovima Hrvatske, zatim o problemima anglikacije naših jezika (npr. makedonskoga) te o opaskama na pojedine referate.

Nakon objeda svi su se referenti rastali u prijateljskom raspoloženju razmjenjujući adrese i knjige. Ovaj tradicionalni skup koji se odvija već jedanaestu godinu zaredom vrijedan je doprinos hrvatskoj jezičnoj i književnoj misli, a sve referate zainteresirani će moći pročitati u časopisu „Riječ” koji je dosad izlazio dvaput godišnje. Zbog velikoga interesa i množine tekstova časopis će izlaziti i triput godišnje. Ovaj se skup održava svake godine u isto vrijeme, tj. od 22. do 25. lipnja pa organizator, Milan Nosić, poziva sve zainteresirane da se i na godinu prijave kao referenti.